

Олександр Лупанов

РЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГРИ НА МУЗИЧНОМУ ІНСТРУМЕНТІ

Сучасна концепція підготовки спеціалістів в Україні, зокрема, вчителів музики для загальноосвітніх шкіл і музичних вихователів дитячих дошкільних закладів визначається завданнями національної програми «Освіта в Україні», зміною напрямку розвитку системи освіти і виховання в державі, вимогами впровадження у цей процес нових, сучасних педагогічних систем і технологій [6].

Набутий досвід роботи дає змогу визначити основні концептуальні положення підготовки спеціаліста нової формації і проблеми, які існують у зв'язку з цим. *Учитель музики* – це професійний музичний працівник, який повинен добре володіти музичним інструментом, основами постановки та гігієни дитячого голосу, диригування та практичної роботи з дитячим вокальним колективом, навичками хорового та ансамблевого співу, знати елементарну теорію музики, дитячу музичну літературу, володіти методикою музичного виховання. Усе це ми добре знаємо. Але протягом багатьох років залишалася актуальною концепція того, що різні цикли дисциплін, які входять у професійну підготовку учителя-музиканта не можуть розглядатися ізольовано, замкнуто, вони повинні вивчатися у тісному взаємозв'язку, єдиному напрямку. Навчальним планом музичного відділення передбачено підготовку не кількох спеціалістів: *диригентів, піаністів, баяністів, хоровиків, теоретиків*, а одного – учителя музики, що диктує визначені відмінності у викладенні кожної дисципліни у педагогічному вищому навчальному закладі від викладання аналогічних дисциплін у навчальних закладах виконавського профілю, зокрема, музичному училищі [1, с. 30–32].

Готуючи студента до професійної діяльності музиканта-вчителя-вихователя головну увагу зосереджуємо на тому, щоб сформувати:

- *позитивне ставлення до майбутньої професії вихователя і музичного працівника загальноосвітньої школи і дитсадка;*
- *адекватні майбутній професійній діяльності риси характеру та мотивацію підготовки спеціаліста;*
- *професійно важливі риси сприймання, мови, мислення, відображення емоційних і вольових процесів;*
- *необхідні спеціальні музичні образно-інтонаційні, теоретичні і практичні знання, уміння, навички, досвід творчості [2, 368 с.]*

Реалізація цих формуючих впливів має свої особливості в кожному з предметів музично-теоретичного циклу. Існуюча практика роботи показує,

що деякі викладачі зайняті, в основному, питанням *чому і як* вчити студентів, а не *для чого* вчити, мало турбуючись про те, щоб його дисципліна органічно уливалася у той комплекс, про який ми говоримо, і який характеризує спеціаліста. Це – велика, кропітка робота: опрацювання, координація програм; перегляд деяких положень навчального плану, перебудова роботи кожного викладача, щоб не допустити небажаного паралелізму, білих плям у підготовці спеціаліста.

Крім вирішення завдань, що природньо виникають у процесі розвитку нашого суспільства, нам потрібно переглянути зміст своєї роботи у зв'язку із факторами останнього часу:

- змінами принципів і змісту музичного виховання у зв'язку із введенням нових програм «Музика» і реалізацією загальнонаціональної програми «Освіта в Україні»;
- необхідністю рішучого повороту всього навчального процесу гуманітарно-педагогічного коледжу до школи і дитячого садка;
- удосконалення системи і підготовки студентів до педагогічної практики.

Для того, щоб краще, ефективніше виконувати цю роботу, слід, насамперед, старанно проаналізувати рівень підготовки випускників, їхні достоїнства і недоліки. Особливої уваги потребує професійна спрямованість навчального процесу, тому що вступники до коледжу, на іспиті з музичного інструменту, нерідко мають не дуже ясні уявлення про майбутню професію.

У концепції змісту національної освіти треба звернути особливу увагу на пропаганду та поширення навчання гри на українських народних інструментах. Був час, у коледжі успішно функціонували класи бандури, сопілки, скрипки, домри, кобзи. Є програми навчання, були створені оркестри, ансамблі народних інструментів, що допомагали виховувати у студентів повагу і любов до музичної творчості, українського національного фольклору.

Одним з основних базових предметів у підготовці спеціаліста-музиканта є основний музичний інструмент, який акумулює знання з інших музичних дисциплін навчального плану. При вивченні репертуару викладачі використовують різноманітні форми і методи навчання, формують спеціальні навички, виховують у студента любов до майбутньої професії, розвивають їх музично-аналітичне мислення, творчу самостійність, навички читання музичних творів з аркуша, їхньої гри на слух, транспонування та перекладу мелодій з програм школи і дитячого садка, оволодівають технікою гри, достатньою для виразного виконання музичних творів [4, 16–21].

Основними напрямками реалізації сучасної концепції педагогічної і музичної освіти в удосконаленні підготовки студентів гуманітарно-педагогічного коледжу з гри на музичному інструменті є:

1. Активний технічний розвиток студентів в освоєнні музичного інструменту, удосконалення професійної організації всієї навчальної і вихо-

вної роботи. Це зв'язано з проблемою різного рівня музичної підготовки вступників. На цій базі потрібно постійно працювати над удосконаленням навчальних програм, науково-методичного матеріалу, педагогічного репертуару.

2. Постійна робота над удосконаленням, створенням, розробкою навчального і педагогічного, дитячого, художнього репертуару, зокрема, національного, українського. Із змінами у суспільстві, відійшов у минуле цілий пласт цінного, з точки зору практики, дитячого і художнього репертуару. Твори чарівного мелодизму, на яких виховувались покоління музикантів і громадян нашої держави і які у сучасних умовах використати у роботі не можна. Централізовано репертуарного матеріалу друкується мало. Це стосується і методичного. Дуже цікава і корисна спадщина теоретиків і практиків музичного виховання підростаючого покоління М. Лисенка, М. Леонтовича, В. Верховинця, М. Вербицького, А. Вахнянина, О. Нижанківського, Д. Січинського, В. Барвінського та інших, які у свій час були майже єдиними авторами шкільних підручників з музики і здійснили вирішальний вплив на тогочасну теорію і практику музично-естетичного виховання. Цей найцінніший матеріал потребує переосмислення, перекладу і використанню у роботі.

У сучасних умовах підготовки майбутніх музикантів-вихователів особливу увагу заслуговує впровадження у практику роботи індивідуального класу (вивчення репертуару, музичного матеріалу) жанрів легкої музики – елементів джазової імпровізації, кращих зразків рок-композицій. На жаль, музичне виховання у школі ще не завжди враховує запити школярів в області сучасної музики. Одна з причин-недостатня підготовка викладачів навчального закладу, а потім вже і шкільного вчителя. Хоча, в декількох ВНЗ (III–IV рівня акредитації): м. Києва, Кіровограда, Вінниці, Дрогобича вже існують наукові лабораторії з питань сучасної естрадної музики.

3. *Удосконалення* системи організації та методики вивчення студентами дитячого репертуару з програм музичних занять загальноосвітньої школи та дитячого садка. Основою цієї роботи є досконале вивчення нових програм з музики. Треба відзначити, що тут визначено великий об'єм діяльності для викладача і студента:

- *складаються плани підготовки музичних творів;*
- *уточнюються завдання для кожного курсу;*
- *організуються комісії викладачів, які оцінюють виконання.*

Важливо те, що ця робота виконується в комплексі з викладачами інших музичних дисциплін (вокалу, диригування, музично-теоретичного циклу, методики музвиховання), що позитивно впливає на організацію роботи студентів, якість підготовки творів і сприяє більш чіткому їхньому уявленню про майбутню професійну діяльність.

Але, на наш погляд, основним недоліком є те, що підготовка і виконання дитячого репертуару відокремлено в особливий вид роботи, не

зв'язаний із загальним процесом підготовки спеціаліста. Студенти знають, що повинні пройти визначену перевірку знань дитячого репертуару, але це іноді проходить епізодично, без розуміння її музично-педагогічного значення. Тобто освоєння творів програми є не постійною складовою навчання, а заходом, який не викликає належної зацікавленості і відповідальності як у більшості студентів, так і у деяких викладачів. Існує думка: якщо спеціаліст виконує складну поліфонію, або крупну форму, то зіграти твори дитячого репертуару не викликає ні технічних, ні художніх труднощів. Однак сказане не означає, що вивчення дитячого репертуару повинно стати основою роботи. Ні, формування музиканта-педагога високої кваліфікації потребує освоєння музики різних стилів і жанрів, музики класичної і сучасної. Студент повинен зрозуміти, що і проста п'єса, дитяча пісня – це музика, яка виховує у дітей любов і інтерес до музичного мистецтва, що це шлях до більш складних творів. Таким чином, під час навчання студента важливою є розумна міра співвідношення простого і складного [3, 52].

Якщо інтерес до майбутньої професії на заняттях формується у ході підготовки студента до залікового або концертного виступу, то при вивченні музичного репертуару дитячого дошкільного закладу і загальноосвітньої школи глибше розкривається інша сторона участі майбутнього випускника у суспільно-корисній діяльності – роль музичного вихователя дошкільного закладу і вчителя музики загальноосвітньої школи.

Широке коло завдань, які вирішуються на заняттях основного музичного інструменту, потребує вимог до викладача. Викладати предмет може лише педагог, який має належну освіту і фахову підготовку, досвід виконавської діяльності у відкритих концертах, викладання методики музичного виховання у дитячому садку і загальноосвітній школі, педагогічної практики.

Активізація музичного мислення, сприйняття, уяви студента, пошук методів і прийомів самостійного досягнення художнього образу і адекватних цьому образу технічних прийомів втілення на музичному інструменті – ці найважливіші завдання навчання музиканта-вихователя вирішуються за допомогою традиційних засобів навчання: показу і слова.

При цьому слід розмежовувати поняття виконання (концертним виконавцем або педагогом) і методичний показ. Під першим слід розуміти художньо досконалу концертну гру твору, прийом активного емоційного впливу на студента, який опанує цей твір. Методичний показ за технологією використання може бути:

- інтонаційний – це звучання елементів мелодії на інструменті або проспівування співочим голосом;
- технологічний – це показ пристосування виконавського апарату до виконання технічно складних або незручних місць музичного твору або технічної вправи;
- диригентський – це допомога мімікою, жестами, тактуванням у

відпрацюванні метро-ритмічної організації твору, його фразування, динаміки, темпів, художнього змісту.

Виражене у слові поняття є каталізатором музичного мислення, а пояснення педагога часто нерозривно зв'язане з усіма видами показу. Разом з тим словесне пояснення, розповідь, теоретичний аналіз, жестикуляція, міміка є допоміжними засобами навчання. Основними засобами навчання у класі музичного інструменту є–виконання і інтонаційний показ.

Більш глибокий аналіз прийомів гри на музичному інструменті студента потребує розділення процесу навчання на викладення і учіння, як різних і взаємозв'язаних форм діяльності педагога і студента. У відповідності з таким розділенням, організація навчальної діяльності являє собою діалектичний зв'язок подвійних методів навчання: викладання і відповідних йому методів навчання.

Методи	
Викладання	Навчання
Ілюстративно-пояснювальний	Репродуктивний
Ілюстративно-наштовхуючий	Частково-пошуковий
Спонукаючий	Пошуковий

Завдання активізації навчальної діяльності студента потребують систематичного застосування методів і прийомів які забезпечували б умови для творчого пошуку студентом виконавського образу.

Структура образного узагальнення повинна включати в себе *узагальнене уявлення* – як уяву музичного твору, що вивчається і широкого кола «слідів» інших творів і інтерпретацій (самою узагальненою системою уявлень є почуття стилю і жанру); *узагальнюючий спосіб дій* – прийом роботи над одним з елементів музичної тканини або над взаємодією елементів, прийом, який може бути перенесено у змінені умови при вивченні інших творів (до одного з найбільш загальних способів дій належить внутрішньо-слухове інтонування); *поняття*–теоретичне осмислення композиційних або виконавських, раніше невідомих студенту закономірностей музики. У формуванні образного узагальнення на різних етапах вивчення музичного твору провідною може проявлятися роль або уявлення способу дії, або поняття.

Узагальнюючий спосіб дії – це не тільки більш широка і гнучка навичка виконавських рухів, а прийом аналізу одного із засобів музичної виразності. Про відсутність, несформованість необхідного способу дії нагадують помилки студента, які у значній мірі індивідуальні. Але у той же час спостерігаються типові помилки студентів у роботі над різними гранями художньої форми твору. Це дає можливість типізувати способи дії. Формування узагальнюючого способу дії являє собою засвоєння відпрацьованих практикою прийомів роботи над художньою формою, прийомів ви-

вчення виразного потенціалу тканини і подолання недоліків звучання. Назвемо деякі прийоми обов'язкові для засвоєння студентами. Це *аналіз*:

- *фактури* - виділення горизонтальних ліній, приспівування і гра голосів твору у різних сполученнях;
- *мелодії* (як важливого елементу гомофонно-гармонічної фактури) – визначення інтонації мотивів, транспонування мелодії;
- *темпу і метру* – тактування, укрупнення або роздріблення метричних елементів;
- *ритму* – вистукування метричного малюнку, пошук опорних точок, спрощення ритму;
- *синтаксису* (форми у вузькому розумінні) – розчленування музичного матеріалу на мотиви, фрази, періоди, частини;
- *ладу* – поступова вибудова звукоряду, вивчення інтервальних тяготінь;
- *гармонії* – виділення гармонічної сітки твору і гра кадансів [5, 157].

Під кутом сучасних технологій треба переглянути вимоги до предмету «Акомпанемент». Наповнити його роботу новими формами організації і змістом. Активно, цілеспрямовано, системно використовувати в роботі читання нот з аркуша, транспонування, гру музичних творів по слуху [8, 7–14].

Модульно-рейтингова система навчання та контролю знань впроваджена в навчальний процес на початку 90-х років у Київському національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова; розроблена, щодо підготовки спеціалістів з музики доктором педагогічних наук Г.Н. Падалко. Суть її в тому, що весь навчальний матеріал програм з першого до останнього курсу навчання розбито на розділи (модулі), які студент повинен вивчити і здати. Зрозуміло, що процес навчання здійснювався і здійснюється по традиційній схемі, а модульно-рейтингова система використовувалася експериментально. Вважаємо, що елементи цієї системи на сучасному етапі було б дуже корисно, використовувати для вивчення дитячого репертуару. Весь музичний матеріал (пісні, твори для слухання, музично-ритмічних рухів) з I по IV курси навчання розділити помодульно, на кожну атестацію, кожний семестр; ввести спеціальні картки контролю вивчення програмового музичного репертуару програм «Музика» загальноосвітньої школи і дитячого садка, на кожного студента. По формі: музичний твір (група ДС, клас ЗОШ) гра на музичному інструменті, вокал, диригування, методика музичного виховання. Ця система повинна бути впроваджена з II курсу навчання і бути основою підготовки студента до педагогічної практики.

4. *Поглиблення* науково – методичних зв'язків з вищими навчальними закладами III–IV рівня акредитації, з метою:

- *координації* навчальних планів і програм; вимог вступних екзаменаційних випробувань і державних іспитів;
- *опрацювання* новітніх технологій інтерактивного навчання і виховання студентів, впровадження їх у практику роботи кожного викладача; спільного проведення наукових експериментів і заходів;
- *розробки* новітніх методичних матеріалів, програм, підручників; створенню музичного педагогічного репертуару (перекладів, обробок творів);
- *організації* фольклорної роботи.

5. *Покращення* матеріально-технічної та науково-методичної бази. Реалізація сучасної концепції педагогічної і музичної освіти в підготовці спеціалістів неможлива без постійної роботи викладачів над удосконаленням свого педагогічного рівня і виконавської майстерності. Для цього потрібні якісні музичні інструменти, сучасний нотний і методичний матеріал; обладнання; треба зберегти той потенціал що є, постійно розвиваючи його і збагачуючи до сучасного рівня.

Підсумовуючи, можна сказати, що вимоги до реалізації сучасної концепції педагогічної і музичної освіти стосуються не лише викладачів музичного інструменту, а і всього педагогічного колективу коледжу. Першочерговими завданнями є: створення сучасної моделі навчального закладу, моделі сучасного музиканта-вчителя-вихователя; перегляд навчальних планів і програм (у світлі реалізації цієї моделі і удосконалення професійної спрямованості підготовки); розвиток самостійності і творчих здібностей студентів [7, с. 117].

Запорукою успіху, в рішенні того комплексу завдань, які стоять перед учителем-музикантом і перед педагогічним колективом навчального закладу, є багатий досвід теоретичної і практичної роботи; матеріали наукових досліджень; єдине розуміння важливості цих завдань; цілеспрямованість до корінного поліпшення музичного виховання в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апраксина О.А. Современные требования к учителю-музыканту и задачи музыкально-педагогических факультетов /О.А. Апраксина // Музыка в школе, 1983. – № 1. – С. 30–32.
2. Баренбойм Л. Музыкальная педагогика и исполнительство / Л. Баренбойм. – Л., 1974. – 368 с.
3. Горенко Л. Работа баяниста над музичним твором / Л. Горенко. – К.: Музична Україна, 1982. – 52 с.
4. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяниста / М. Давидов. – К.: Музична Україна, 1997. – С. 16–21.
5. Липс Ф. Искусство игры на баяне / Ф. Липс. – М.: Музыка, 1985. – 157 с.

6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті: Затв. указом Президента України від 17 квітня 2002 р. // Освіта України. – 2002. – 24 квітня.
7. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Навчально-методичне видання / О. Пометун. – К., 2004. – С. 117.
8. Шахов Г. Игра по слуху, чтение с листа и транспонирование / Г. Шахов. – М.: Музыка, 1987. – С. 7–14.